

Dr. Varga Norbert - Dr. Pétervári Máté

A magyar igazságszolgáltatás története

A fejlesztés az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés
színvonalának emelését célzó szakmai programja keretében
biztosított támogatással valósult meg (2022)

Jelen tananyag az EFOP-3.4.3-16-2016-00014 számú projekt keretében kifejlesztett Pétervári
Máté: A közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezet változásai a polgári kortól napjainkig (2020.;
<https://eta.bibl.u-szeged.hu/4255/>) című tananyagok, illetve annak egyes részeinek
felhasználásával készült.

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jогtörténeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert egyetemi docens Dr. Pétervári Máté adjunktus
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. és 66. szoba Tel/Fax: (62) 544-409; (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu E-mail: petervari.mate@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	4

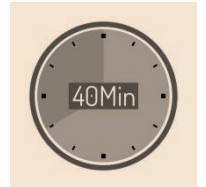
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

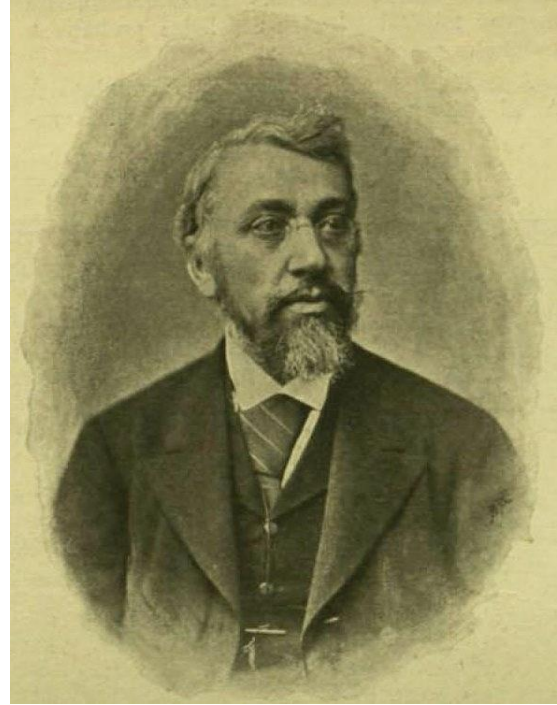
4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869:IV. tc.

I. A bírósági szervezet a kiegyezést követő években

Az októberi diploma 1860-ban és az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 1861-ben a *rendi kori törvénykezési szervezet* helyreállításáról rendelkeztek. A kiegyezést követően az áprilisi törvényeket ismételten hatályba léptették, azonban ezek az **úriszékek megszüntetésén** és a **sajtóesküdtszékek felállításán** kívül nem tartalmaztak a bíróságokra vonatkozó rendelkezéseket. Az 1848. évi törvények így a vármegyék és az igazságszolgáltatás viszonyát sem rendezték, amely feladat ennek következtében a kiegyezést követően összeülő országgyűlésre és az e törvényjavaslatokat előterjesztő Andrassy-kormányra várt. A **bírói függetlenség alapelvének** és a **hatalmi ágak elválasztásának** keresztülvitelére is a kiegyezést követően kínálkozott lehetőség.

1. kép: Horvát Boldizsár portréja, aki az Andrassy-kormány igazságügyminisztereként keresztülvitte az 1869:IV. tc.-et az országgyűlésen /Vasárnapi Újság XLV. évf. 45. sz. (1898) 779. p./

Horvát Boldizsár életrajzához lásd: KÁRMÁN Elemér: Horvát Boldizsár. Vasárnapi Újság XLV. évf. 45. sz. (1898) 777-780. pp.

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/VasarnapiUjsag_1898/?query=horv%C3%A1t%20boldizs%C3%A1r&pg=784&layout=s (Egyetemi VPN-nel ingyenesen elérhető)

II. A bírói szervezet függetlenségének biztosítása

A bíróságok és a vármegyei szervezet kapcsolatának meghatározása okán az országgyűlésben ismételten fellángolt a **municipalista és centralista vita**. A municipalista álláspontot képviselő

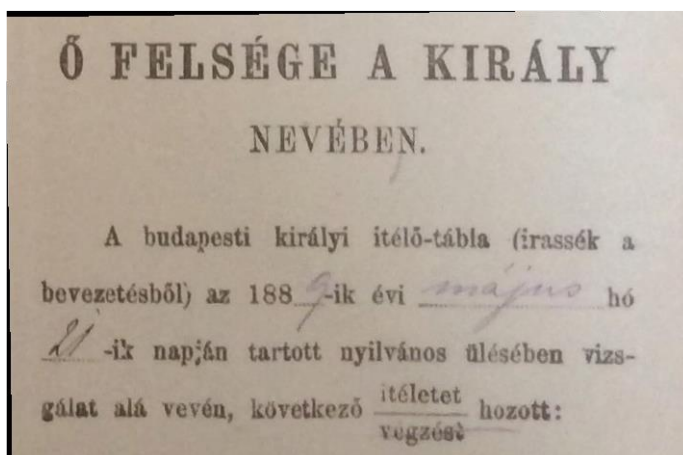
ellenzék ugyanis továbbra is hatásköröket kívánt biztosítani a vármegyéknek a bírósági szervezet újrászabályozásakor, míg a centralista álláspontra helyezkedő kormányzat a bírói hatalmi ág vármegyéktől való függetlenítésére törekedett. Ennek legfontosabb lépése volt, hogy a törvény első szakaszában deklarálta a jogalkotó a **közigazgatás és az igazságszolgáltatás elválasztását**, aminek köszönhetően újabb lépést tettek a hatalmi ágak elválasztásának megvalósítása irányába. Az első szakasz második fordulatában a *hatásköri elkülönítés* kapott hangsúlyos szerepet, ugyanis ez kimondta, hogy sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak. Az előbb vázolt *centralista-municipalista vita* viszont nem érintette ezt a

2. kép: Az 1869:IV. tc.-et megszövegező Csemegi Károlyról készült dombormű szülőházának falán Csongrádon /Tóth Béla munkája/

kérdéskört, mivel abban **egyetértés** mutatkozott: nem fenntartható, hogy ugyanazon vármegyei tisztviselők (alispán, szolgabírák, esküdtek) egyidejűleg közigazgatási és bíraskodási tevékenységeket is végezzenek.

Csemegi Károly életrajzához lásd: NAGY FERENC: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban.* VI.3.2. alfejezet https://mersz.hu/hivatkozas/m191reutabeab_49#m191reutabeab_49 (EDU ID hozzáféréssel elérhető)

3. kép: A Budapesti Királyi Ítéltábla 1889. évi ítéletének fejléce, amelyet az 1869:IV. tc. rendelkezéseinek megfelelően a király nevében hoztak

A véleménykülönbség abban mutatkozott meg, hogy a vármegyék megtarthassák-e befolyásukat a bírák hivatalba juttatására. A következő két szakasz bizonyult döntőnek ebben a kérdésben, ugyanis véglegesen megszüntette a bírósági szervezet összefonódását a vármegyékkel. A bírákat ugyanis ennek értelmében a **király nevezte ki** az

igazságügyminiszter ellenjegyzése mellett, így a központi kormányzat kezébe került a bírói tisztségek betöltése. A bíróságok pedig ítéleteiket őfelsége a király nevében hozhatták. A bírói hatalmi ágnak a közigazgatási szervezettől való végleges elválasztásához hozzájárult még az is, hogy a rendes bírósági szervezet kiépítése kapcsán 1871-ben végül az a döntés született, hogy a törvényszékek és a járásbíróságok *székhelyeinek a kijelöléséről* is az **igazságügyminiszter** dönthetett a törvényhatóságok helyett. Ennek köszönhetően ezek illetékességi területei is elváltak a közigazgatási területi beosztástól.

1. § Az első folyamodású kir. törvényszékek száma egyelőre 102-ben, a járásbíróságoké pedig 360-ban állapittatik meg.

Ezen törvényszékek és járásbíróságok székhelyeinek kijelölése, területköreik meghatározása és a járásoknak a törvényszéki kerületbe való beosztása a ministeriumra bízatik.
(1871. évi XXXII. törvénycikk

az első folyamodású kir. törvényszékek és járásbíróságok életbeléptetéséről)

A bírói szervezet függetlenségét biztosította az 1869:IV. tc. azon rendelkezése is, miszerint a bíróságok **megszüntetésére** vagy új bíróság **felállítására**, vagy a bíróságok hatáskörének és illetékességének megváltoztatására csak az **országgyűlés törvényben** jogosult.

III. A bírák kinevezése – a bíróvá válás feltételei

A bírák állami kinevezéséhez szorosan kapcsolódott a bíróvá válás feltételeinek meghatározása.

Ezek a feltételek a következők voltak:

- ✓ 26. életév betöltése,
- ✓ Feddhetetlen jellem,
- ✓ Nem áll csőd vagy gondokság alatt,
- ✓ Jogi diploma megszerzése,
- ✓ Három év szakmai gyakorlat, amelyből legalább egyet bíróságnál kellett tölteni,
- ✓ Gyakorlati bírói vizsga letétele (szakvizsga).

A törvény rendelkezéseinek értelmében a m. k. járásbírók és m. k. törvényszékek bírói állásainak betöltésénél törekedni kellett arra, hogy a bíróság illetékességi területén élő **nemzetiségek nyelvét** beszélők kinevezésére kerüljön sor.

27. § A hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul; valakinek nemzetisége ezután sem tekinthető az országban létező bármely hivatalra, vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Sőt inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos bírói és közigazgatási hivatalokra, s különösen a főispánságokra, a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas s másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak.

(1868. évi XLIV. törvénycikk

a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában)

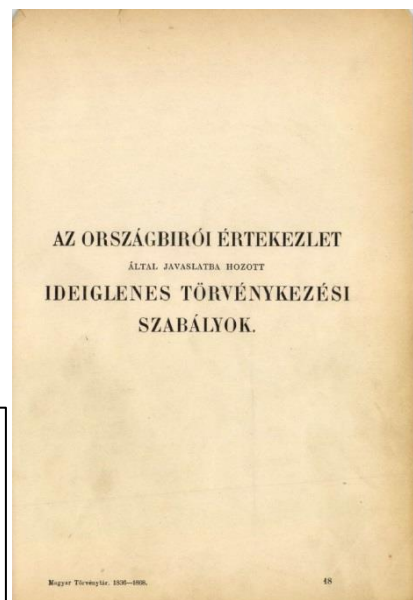
A bírói kinevezés a **bírói eskü** letételével zárult, amelyet a kinevezés székhelye szerinti törvényszék teljes ülése előtt kellett letenni. Ennek letételét követően számít betöltöttnek a bírói tisztség, így ettől fogva jár a bírónak a fizetése is.

IV. A bírák szakmai függetlensége

A bírák szakmai függetlenségének biztosítása azt a célt szolgálja, hogy a bírói ítéletek mindenféle **külső befolyástól mentesen** születhessenek meg. Ennek megfelelően a bírakat a bírói szervezetrendszeren belül **nem utasíthatják** az egyes ítéletek meghozatala és a peres eljárás során. Az ügyészégi szervezettel ellentétben tehát a felsőszintű bíróságokra beosztott bírák nem utasíthatták az alsóbb szintűeket a törvénykezés során.

A bírák az ítélezés során saját belátásuk szerint dönthettek a **jogszabályok** és az ügy során keletkező

4. kép: Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok címlapja a Corpus Juris Hungariciben, amely a kiegyezést követően is alapjaiban határozta meg a bíróságok által alkalmazott joganyagot

bizonyítékok **figyelembe vételével**. Az utasításadás tilalma mellett fontos eleme a szakmai függetlenségnek az **ügyelvonás tilalma**, amelynek értelmében a bíróra **szignált** (a bíróság

vezetője az adott ügy elbírálására az adott bírót jelölte ki) ügyet nem lehet elvonni tőle. Az 1869:IV. tc. szövegezése szerint „senkit sem szabad illetékes bírójától elvonni.”

19. § A bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és itélni.

A rendesen kihirdetett törvények érvényét kétségbe nem veheti, de a rendeletek törvényessége felett egyes jogesetekben a bíró ítél.

(1869. évi IV. törvénycikk

a birói hatalom gyakorlásáról)

Feladat: Vesse össze a bírák számára kötelező erejű jogszabályokat a Bevezetés II. olvasóleckében elsajátított jogforrási hierarchiával?

V. A bírák személyi függetlensége

5. kép: A bíróságokat és az igazságot jelképező Iustitia istennő szobra a Szegedi Ítéltábla épületéből /Bánvölgyi László alkotása/

A bírák befolyásmentes ítélkezési tevékenységéhez biztosítani szükséges, hogy a törvénykezési munkájuk miatt hivatalukból se távolíthassák el őket. Emiatt a törvényben megfogalmazásra került az **elmozdíthatatlanság** és **áthelyezés tilalma** is. Ennek értelmében a törvényben meghatározott eseteken kívül a bírót csak saját akaratából lehetett más bírósághoz vagy más hivatalba előléptetni vagy áthelyezni. Az elmozdíthatatlanságot szolgálta az a szabályozás is, hogy a bírák **nyugdíjazására** csak a 70. életév betöltését követően volt lehetőség, kivéve, ha egészségi állapota ezt korábban szükségessé tette. A 70. életév betöltését követően viszont csak az igazságügyminiszter külön felhívására tölthetett be valaki bírói tisztséget.

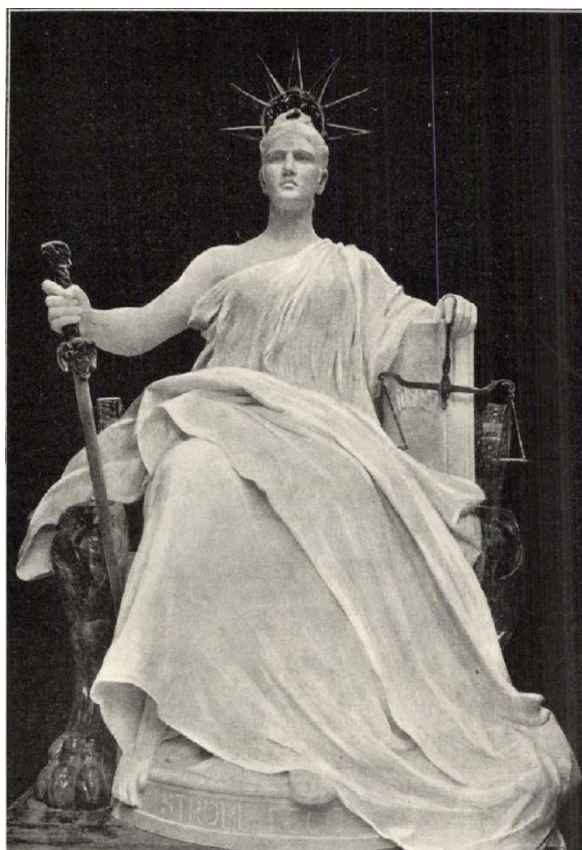
VI. Bírák összeférhetlensége

1. Hivatalviselési összeférhetlenség

A bíró más hatalmi ághoz kapcsolható hivatalokat nem tölthetett be, így **nem** lehetett **országgyűlési képviselő**, valamint nem viselhetett **állami, törvényhatósági vagy községi hivatalt** sem, ezáltal függetlenné vált a törvényhozói és végrehajtói hatalmi ágtól. Ez alól egyetlen kivételt engedett a törvény, mivel a bírák magas társadalmi presztízse okán lehetőséget biztosított a helyi közéletben való részvételre, így a törvényhatósági bizottság vagy községi képviselő-testület választott tagja lehetett. Emellett a bírák **nem** lehettek **gyakorló ügyvédek** sem, amely nyilvánvalóan ellenkezett volna bíráskodási tevékenységükkel. Nem lehettek tanárok vagy tanítók sem. A hatóság előtti képviseleti kötelezettség miatt *rendelt gyámi vagy gondnoki feladatokat sem* vállalhattak. Erre csak a törvényes vagy végrendeleti gyámság esetén volt lehetőségük.

2. Politikai összeférhetlenség

A bírák politikai függetlenségét azáltal biztosították, hogy **nem lehettek tagjai politikai vagy munkásegyletnek** vagy gyülekezetnek. Ezeknek működésébe sem folyhattak be, sőt olyan módon sem vállalhattak ezekkel közösséget, hogy azok határozataihoz vagy kérvényeihez csatlakoznak. Emellett **nem lehettek politikai folyóiratnak sem tulajdonosai, sem kiadói vagy szerkesztői**.

6. kép: A képen látható Iustitia szobor fogadta az Igazságügyi Palotába érkezőket 1896-tól /Stróbl Alajos szobra, Vasárnapi Újság XLIII. évf. 43. sz. (1896) 716. p./

3. Gazdasági összeférhetlenség

A bírák **nem folytathattak kereskedelmi vagy ipari tevékenységet** sem, valamint más olyan foglalkozást, amely a bírói függetlenséggel nem fér össze, vagy amely a hivatalos kötelességei teljesítését gátolná. Deklaratíván eltiltotta még őket a törvény egyéb gazdasági tevékenységektől is, így **nem lehettek vállalati tulajdonosok, részvényesek, kereskedelmi vagy ipartársulat elnökei, felügyelő- vagy vizsgálóbizottság tagjai** még ingyenesen sem.

Az összeférhetlenségi szabályokból körvonalazódott, hogy a bírák kizárólag **művészeti, oktatói vagy tudományos tevékenységet** folytathattak, amely tevékenységek a bírói függetlenséggel összefértek.

VII. Bírák javadalmazása

A szigorú összeférhetlenségi szabályok mellett a bírói fizetések rendezése is szükségessé vált. Ennek keretében a törvény kimondta, hogy **magánszemélyektől semmilyen adományt, javadalmazást és nyugdíjat sem fogadhattak el.** Emellett azt az elvet is lefektették, hogy a bírák a felektől az ügy eldöntéséért nem fogadhattak el a törvényben meghatározott illetéken kívül más díjazást. A szabályozás legfontosabb eleme annak deklarációja volt, hogy az **állampénztár finanszírozza a bírák fizetését**, míg ez az alsófokú bíróságok esetén korábban szintén a vármegyékhez kapcsolódott. Az ennek megfelelően korábban heterogén fizetések **egységessé** váltak, így az azonos beosztásban dolgozó bírák azonos fizetésben részesültek.

<i>I. Fizetések Buda-Pesten</i>	Fizetés	Lakbér
Elnök	4000	600
Alelnök	3000	500
Ülnök	2000	400
Járásbíró	2000	400
Aljárásbíró	1500	300
Törvényszéki jegyző	1200	200

<i>II. Fizetések vidéken</i>	Fizetés	Lakbér
Törvényszéki elnök	2400	300
Törvényszéki ülnök	1500	200
Járásbíró	1500	200
Aljárásbíró	1000	200
Törvényszéki jegyző	900	150
7. kép: A törvényszéki bírák és a járásbírószágon ítélkező bírák javadalmazása az 1871:XXXII. tc. alapján		

VIII. Bírói felelősség

A bírói függetlenség egyik fontos garanciális eleme a bírói felelősség szabályozása, ugyanis a bírákkal szembeni alaptalan eljárások kezdeményezését ki kell zárni, azonban a súlyos fegyelmi vétségek esetén a bírói elmozdíthatatlanság nem védheti a vétkes bírót. Az 1869:IV. tc. csupán azt tartalmazta e vonatkozásban, hogy **külön törvény** fogja szabályozni a kérdést. A bírák fegyelmi felelősségének szabályait az 1871:VIII. tc. tartalmazta. A bírák ennek értelmében **hivatali büntettekért és fegyelmi vétségekért** vonhatók felelősségre.

A hivatali büntettek esetén a bíró hivatali kötelességét *szándékosan* megszegi olyan módon, hogy ezzel magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen, vagy jogtalan kárt okozzon.

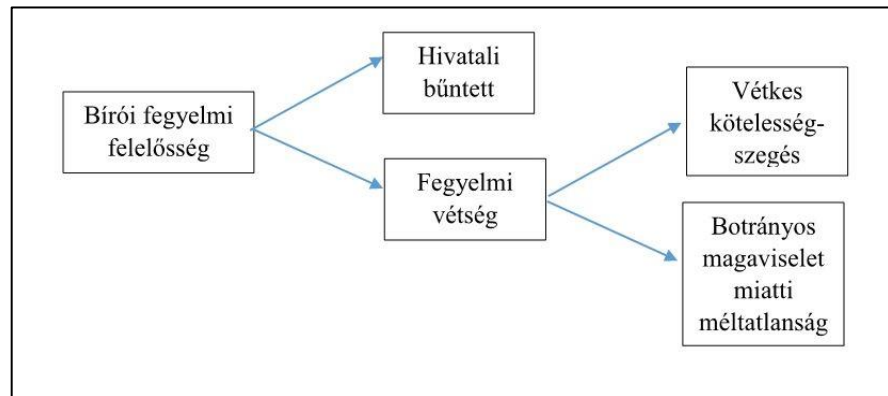
E bűncselekményeket taxatíván is felsorolta a törvény. Pl. hivatali titok közlése, vesztegetés elfogadása,

VIII. TÖRVÉNY-CZIKK
a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről. ⁽¹⁾
(Szentelést nyert 1871. évi március 13-án. Kibírdettett a képviselőházban 1871. évi március 18-án, a főrendek házában 1871. évi március 21-én.)

zsarolás, sikkasztás. Ezeket az eseteket a **rendes bíróságok** bírálhatták el. A bűncselekmény bírósági megállapítása a rendes büntetésen kívül automatikusan **hivatalvesztést** vont maga után.

A fegyelmi vétség az ennél enyhébb cselekményeket foglalta magában. Egyrészt a hivatali kötelesség *vétkes* megszegését, azonban nem azon célból, hogy ezzel magának vagy másnak illetéktelen hasznot vagy másnak jogtalan kárt okozzon. Másrészt pedig az olyan botrányos magaviseletet, amely a

bírói **tisztség betöltésére méltatlanná** teszi az elkövetőjét. A második fordulat szoros kapcsolatban állt a bíróvá válás azon feltételével, amely

9. kép: A bírák fegyelmi felelősségének esetköreit szemléltető ábra

feddhetetlen jellemet várt el a bíraktól. A fegyelmi vétség büntetése **rosszallás, feddés, pénzbüntetés vagy hivatalvesztés** lehetett a fegyelmi vétség súlyosságának függvényében. A fegyelmi vétségek felett külön erre a célra felállított **fegyelmi bíróságok** ítélték. A törvényszéki és járásbírák felett a m. k. ítélőtáblák bíráiból alakult bírói tanácsok gyakorolták a fegyelmi jogkört.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Mely kormány végezte el a bírói hatalmi ág modern, polgári alapelvek szerinti átszervezését? Ki volt ekkor az igazságügyminiszter?
2. Mi a legfontosabb eredménye az 1869:IV. tc.-nek?
3. Hogyan nyerték el a hivatalukat a bírák 1869-et követően?
4. Mik a bíróvá válás feltételei?
5. Melyek a bírák szakmai függetlenségének legfontosabb elemei?
6. Mely hivataloktól tiltotta el a törvény a bírákat a bírói függetlenség biztosítása érdekében?
7. Vázzolja fel a bírák fegyelmi felelősségre vonásának esetköreit!

FELHASZNÁLT IRODALOM

Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. 429-430. pp.
<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanyortenet-osiris-tankonyvek-2003/>

Pétervári Máté: A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869:IV. tc. In: A közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezet változásai a polgári kortól napjainkig (online oktatási csomag), 2020.

<https://eta.bibl.u-szeged.hu/4255/>

AJÁNLOTT IRODALOM

HOMOKI-NAGY MÁRIA: A bírói felelősség az 1869:IV. tc. alapján. *Acta Universitatis Szegediensis. Forvm. Acta Juridica et Politica*. VII. évf. 1. sz. (2017) 45-68. pp.

http://acta.bibl.u-szeged.hu/56961/1/juridpol_forum_007_001_045-068.pdf